

ZDENKA LECHNER - SKICE ZA BIOGRAFIJU

TIHANA PETROVIĆ
Filozofski fakultet Zagreb,
Odsjek za etnologiju
10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK: 929 LECHNER, Z.
Primljeno: 18.5.1998.
Prihvaćeno: 18.5.1998.

Razgovor s etnologinjom Zdenkom Lechner zabilježen je prošle, 1997. godine.* Povod za objavljivanje je znanstveno-stručni skup: "Očima etnologa: Slavonija, Baranja i Srijem" (održan 12. i 13. lipnja 1997.g. u Zagrebu i Osijeku) kojem je i posvećen dio ovoga broja Etnološke tribine. Zdenku Lechner većina mlađih etnologa i studenata etnologije poznaje samo kroz njezine radove. Ovoga puta upoznat ćemo je iz drugoga ugla: Zdenka Lechner govori o prožimanju stručnog i javnog rada s privatnim životom i problemima svakidašnjice kroz svoju životnu priču. Budući da ovo nije klasičan intervju, nego razgovor, pitanja su neka vrsta natuknica. Zdenka Lechner ugodna je sugovornica, topla, draga i srdačna osoba, osoba živahna i vedra duha. O tome svjedoče sljedeći reci. Uostalom, Zdenka je Lechner svoj mladenački duh dokazala sudjelovanjem na ekskurzijama Hrvatskoga etnološkog društva koje se više bez nje ne mogu ni zamisliti.

1. Na početku, molim Vas, nekoliko biografskih podataka. Podrijetlom ste Slavonka, slučajem rođena u Osijeku, a veći ste dio života proveli u Zagrebu. Obiteljsko ozračje u kojem ste rasli... Uspomene na djetinjstvo vezane su uz Vrbovu kraj Nove Gradiške...

Rodila sam se 5. kolovoza 1918. u hrvatskoj obitelji Stjepana i Terezije Lechner, rođene Delajković. Došla sam na svijet u Osijeku, iako taj grad nije bio boravište mojih roditelja, koji su tada živjeli u Srijemskim Karlovcima - gdje je tata bio šef željezničke stanice. Ali, Osijek je i rodni grad mogega oca.

Rodila sam se u svatovima. To su mi uvijek napominjali u obiteljskom i osječkom rođačkom krugu. Rodaci su pritom izražavali veliko poštovanje mojoj majci, koja je, iako u visokoj trudnoći (čekala je svoje treće dijete), došla i plesala do ponoći, kako dolikuje vjenčanoj kumi.

A mene pak još i danas izaziva saznanje da je moje prvo putovanje bila vožnja lađom na Dravi u Dunavu, putovanje koje nikad više nisam mogla ponoviti jer je taj vodeni putnički promet ukinut. Naime, pet dana nakon mog rođenja i krštenja u Osijeku, mama se sa mnom vratila lađom u Srijemske Karlovce. Nisam zapamtila taj grad jer sam bila premalena kad smo odselili.

*Prijedlog za izradu intervjua sa starijim kolegama etnologima dala je prije nekoliko godina na sastanku Upravnoga odbora Hrvatskoga etnološkog društva dr. Dunja Rihtman-Auguštin.

Iz uspomena na djetinjstvo istaknula bih odlaske i boravak u Vrbovi, rodnom selu moje mame. Tada smo živjeli u Novoj Gradiški (1925.-1930.) i za vrlo kratkom vožnjom vlakom stigli smo u Vrbovu. Mi - znači mama, tata, sestra, brat i ja. U Vrbovi smo imali baku (dido je već umro, ali je njegov viganj ostao neporušen), ujne i ujake (koji su gimnazijskom naobrazbom vodili gospodarstvo), sestrične i bratiće. Kod njih smo slavili sve veće blagdane, željeli smo biti zajedno, svi smo se voljeli.

Vjerujem da je Vrbova dala doprinos mojem zvanju i ljubavi prema selu i životu u njemu. Nezaboravna su mi sjećanja na bašču s cvijećem i ukrasnim grmovima, na potok, maline, paprenjake...

Nezaboravan mi je ostao i doživljaj iz sela Brđani, iako sam imala tek šest godina. Vidjela sam kako se gaji dudov svilac i izvija svilena nit iz čahura. Izgledalo mi je to vrlo tajnovito - možda zbog kotla i žene koja je vrlo pažljivo i važno obavljala taj posao.

Djetinjstvo se bez igranja ne može zamisliti, zar ne? Danas mi se čini zanimljivim (čak i indikativnim) to što me uz kupovne lutke i "gospodske" igračke više privlačio način igranja seljačke djece, pa sam i ja mijesila blato i pravila topove, od orunjenih kukuruznih klipova "baturaka" gradila kuće i bunare, loptala se "lapkama" (krpenim lopticama), "nožičkala", igrala se krpenim bebama...

2. U Zagrebu ste završili gimnaziju i živjeli sve do 1951. godine: gimnazija, studij prava, a zatim prvi posao na telefonskoj centrali. O Zagrebu između dva rata u nekoliko rečenica; posebno mjesto ima kolonija na Borongaju...

U Zagreb smo doselili 1930. g. Ali moram priznati, zapravo upozoriti, da sve nije išlo glatko, po nekom zamišljenom redu - isprepletalo se mnogo toga. Kad sam maturirala (1938 g.), upisala sam se na pravo i položila jedan ispit ("Enciklopediju" kod profesora Lanovića). Usput sam tražila namještenje bez znanja roditelja. Vidjela sam da se teško živi od jedne činovničke plaće, a mislila sam da ću moći studirati uz službu - no, to se nije dogodilo. Zaposlila sam se u PTT ustanovi, najprije na telefonskoj centrali, a zatim u direkciji u računovodstvu.

Kad me pitate o gimnazijskom razdoblju, osvrnut ću se na zbivanja izvan školskih klupa, u našoj stambenoj četvrti, u Željezničarskoj koloniji u Maksimiru. Bila sam članica katoličke organizacije i živo sudjelovala u društvenom životu u koji treba ubrojiti i priređivanje igrokaza.

3. Nakon Drugoga svjetskog rata upisujete ponovno studij. Izbor je pao na XIII., tzv. antropogeografsku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kako je bio organiziran studij etnologije? Vaši su profesori bili Milovan Gavazzi i Branimir Bratanić...

Nakon Drugoga svjetskog rata bila sam bez namještenja pa sam se vratila studiranju, ali ne na Pravnom fakultetu, nego na Prirodoslovnomatemičkom jer sam izabrala XIII., antropogeografsku grupu. Predmeti su bili razvrstani kao A, B, C: geografija, etnologija, nacionalna povijest.

Kako vas zanima ondašnja organizacija studija etnologije, moram naglasiti da smo imali samo jednog profesora, prof. Milovana Gavazzija. On je održavao predavanja (čitanjem), seminare (govorom), jednom nas je odveo u Etnografski muzej, a jedanput u posavsko selo na istraživački rad - pitanja je sam pripremio. Na seminarima su studenti sudjelovali referatima prema zadanoj temi, koju je odredio profesor. U biblioteci smo susretali prof. Branimira Bratanića, koji je tada još bio asistent. Volio je razgovarati sa studentima ili, još točnije, izazvati razgovor, najčešće s temom iz struke, ali to nije činio po službenoj dužnosti.

4. Život je nepredvidiv... Prvo zaposlenje u struci dobili ste u rodnom gradu Osijeku. S kakvim ste osjećajima krenuli u Osijek?

Da, životni je tijek nepredvidiv. Nikad nisam ni pomislila da ću postati muzejska djelatnica, mislila sam na profesorsko zvanje na nekoj srednjoškolskoj gimnaziji. Zašto? U muzejima je bio vrlo malen i ograničen broj zaposlenih, a smatralo se da ga mogu dobiti samo oni s utjecajnim preporukama - a ja ih nisam imala. Međutim, dogodilo se nešto sasvim neočekivano, nezamislivo.

U potrazi za stručnjakom iz etnologije, osječki se muzej obratio zagrebačkom fakultetu, a profesor Gavazzi predložio je mene - s položenim diplomskim ispitom ispunjavala sam sve uvjete. No, na čuđenje mnogih, nisam se obradovala, iako sam bila počašćena. Osijek mi je bio nepoznat (nisam tamo odlazila), bilo je poratno doba, slušali smo o neprilikama u pograničnim krajevima, a osim toga preda mnom je bio i diplomski ispit iz geografije. Međutim, direktorica Muzeja Slavonije, dr. Danica Pinterović, koja je došla u Zagreb upoznati me, učinila je sve - pa i kad nisam uspješno napisala "klauzuru" iz geografije - da dođem još 1951.g. u Osijek i nastupim na mjesto. Službeno sam raspoređena i imenovana prema školskoj spremi, ali sam od prvog dana radila kao muzejski stručnjak za etnologiju - onda se za našu znanost popularno upotrebljavao naziv etnografija, ne razlikujući oštro stručno od znanstvenoga.

5. Muzej Slavonije u Osijeku je najstariji i najveći muzej kompleksnoga tipa u sjeveroistočnoj Hrvatskoj. Potkraj 1951. godine, kad ste došli, zatekli ste manju etnografsku zbirku. Etnografski odjel tek je trebalo stvoriti...

Osječki muzej postoji od 1877. g. Po svom je značenju najveći pa i najstariji muzej u sjeveroistočnoj Hrvatskoj. Razvijao se prema rastu zbirki, koje su prerastale u odjele o kojima su brinuli stručnjaci raznih struka jer je Muzej Slavonije, muzej kompleksnoga tipa. Godine 1951. nije još imao etnografski odjel. Zatekla sam manju zbirku baranjskog etnografskog materijala (koju je skupila ekipa na čelu s dr. Pinterović) i predmeta iz starog fundusa, koji su uglavnom bili suveniri (npr. lutkice u narodnoj nošnji). Dakle, valjalo je osmisliti rad i postaviti si zadatke.

6. Bili ste u to doba jedini školovani etnolog u Slavoniji i Baranji... Kako ste usklađivali sve obveze: rad u muzeju, terenska istraživanja; kako ste i kojim redoslijedom određivali područje ili predmet, temu istraživanja. Općenito - etnolog/muzealac u poslijeratnom razdoblju?

Da, tada sam u tom kraju bila jedini školovani etnolog među muzealcima. U samom početku mi je to donijelo dodatni napor jer sam već nakon tri mjeseca rada pozvana - a nisam smjela odbiti - da na sastanku Podružnice slavonskih muzealaca (sa sjedištem u Osijeku i predsjednicom dr. Pinterović) obrazložim zašto su slavonskim muzejima potrebni etnolozi. Skupu je bio prisutan izaslanik Muzejskog društva iz Zagreba, dr. Antun Bauer, koji me podržao.

A što se tiče rada u osječkom muzeju, ukratko bih mogla reći da sam smatrala važnim skupiti sve što se još može naći, a obilježava tradicionalnu kulturu u regiji - u materijalnom inventaru, stvaralačkom izrazu ili društvenom životu.

U prvoj fazi sam planirala skupljanje građe, koje bi trebalo dati "horizontalan" pregled cijelog područja od Iloka do Ilove, od Save do Drave i Dunava, jer je Muzej Slavonije imao regionalni status. Terenski se rad sastojao u traženju određenog materijala i najnužnijih podataka. Drugu fazu, koju sam slikovito nazvala "vertikalnom", zamišljala sam kao istraživanje sa svim relevantnim podacima te sveobuhvatno kompletiranje ispitanoga.

Redoslijed rada, nastajanje zbirki, potom odjela, može se naći u mojim izvještajima u *Osječkom zborniku* br. IV., V., VI., VII., VIII., XVII.

Na kraju dobro je spomenuti i borbu za novčana sredstva, koja su bila potrebna za otkup predmeta, najprije u okviru muzejskog proračuna, a zatim u Društvu prijatelja muzeja "Mursa". Treće rješenje našla sam u darovateljima etnografskog materijala, koje sam pronalazila i animirala, ili su se sami dosjetili slušajući o nedostatku novca. Potrebne ormare za tekstilni inventar dobili smo preradbom starih, otpisanih vitrina, koje nam je darovao Etnografski muzej iz Zagreba.

*7. Svojim ste istraživanjem obuhvatili cijelu Slavoniju, Baranju i Srijem. Baranja ipak ima posebno mjesto... Vrijednost je istraživanja koja ste proveli u Baranji, na žalost, došla do izražaja u Domovinskom ratu... O Baranji ste pisali prije nekoliko godina i tu ste djelomično otkrili što osjećate za tu hrvatsku pokrajinu. U prilogu *Etnološki zapisi iz Baranje (Studia ethnologica 4, 1992.)* spominjete "zanesenost tradicijskom baštinom" tog područja. Uz Baranju vas vezuju i prisna prijateljstva...*

Željela sam se jednako posvetiti svakoj jedinici našeg područja: Slavoniji, Baranji i Srijemu, ali razumljivo je da to nisam mogla ostvariti istodobno. Iako sam paralelno sakupljala materijale iz onih sela koja bi mogla predstavljati svoj kraj, izabrala sam Baranju kao prvu u temeljitijoj obradi, najprije kudjelje, a onda ženske nošnje - ali ni nju nisam mogla zahvatiti sveobuhvatno nego sam obradila samo vunene pregače, suknje i temeljno platneno ruho "rubine". Prilozi su objavljivani u *Osječkom zborniku* IV., XI., XVI., a "Ponjavke za zastiranje" u ZNŽO, knj. 40.

Baranjke su se same izborile za prvo mjesto jer su dolazile u Osijek u svojoj narodnoj nošnji. U mojim očima - ali i shvaćanjima - one su bile ukras grada, dok su ih neki, odani onom sistemu, izrugivali i smatrali nazadnima. Suosjećala sam s njima, tješila ih i upoznavala.

Tijekom rada stekla sam u Baranji mnoga poznanstva i prijateljstva te zaslužila "Zahvalnicu", koju je vlastoručno napisao i potpisao Jerko Zlatarić, seljak iz Gajića. Moja sjećanja na Baranju tiskana su u prilogu: Etnološki zapisi iz Baranje, *Studia Ethnologica*, 4, 1992.

8. Muzeji i rad u njima imaju svoje posebnosti. Koje su, po vašem mišljenju, odlike dobrog etnologa muzealca?

Na pitanje o posebnosti rada etnologa u muzejskoj djelatnosti teško je odgovoriti jednoznačno, jer ovisi o tipu muzeja i nizu drugih okolnosti, kao što je stupanj organiziranosti službe oko čišćenja, zračenja, pohranjivanja i čuvanja materijala, dokumentacije, izlaganja... Svim je muzealcima zajednička trajna veza za materijale (predmete) koji već postoje - nalaze se u muzeju - ili za one koje još treba nabaviti, naći na terenu ili otkupiti iz ponuđenoga.

U kompleksnim muzejima cjelokupnu brigu i posao oko nabavke, stručne obrade i dokumentiranja, pohranjivanja, čišćenja itd. najčešće vodi i obavlja sam etnolog.

A odlika svakog etnologa - kao uostalom i svih drugih specijalnosti - sastoji se u ljubavi za struku i zvanje, u znanju i radu.

9. Uz redovitu muzejsku djelatnost dosta ste objavljivali, naročito u Osječkom zborniku, pripremali ste izložbe; U Osijeku ste organizirali kongres etnologa Jugoslavije, surađivali ste s Etnološkim zavodom, naročito s profesorom Gavazzijem, (organizirali ste izlet za studente etnologije u Baranju, snimanje filma o lončarstvu u Novom Selu kraj Požege). Aktivno ste radili i u Hrvatskom etnološkom društvu, bili ste i predsjednica...

Uz redovitu muzejsku djelatnost, ili još točnije, u Muzeju Slavonije, redovitom je radu pripadala i priprema priloga za *Osječki zbornik*. To mi je omogućilo da obradim i objavim neke akvizicije koje sam već prikupila, a koje mi nisu bile poznate iz etnološke literature: komarnik, kićenjak, stubljika, šarana tikvica iz 1734. g., turske šamije, amići, uborci... Izložbe su mi pomogle da podsjetim javnost kako za to narodno blago još uvijek nema prostora za stalni postav. Male izložbe u izlozima trgovina priređivala sam svake godine za Tjedan muzeja, a tri velike, popraćene katalogima, u muzejskoj dvorani u Tvrdi. U Etnografskom odjelu uvijek je bilo živo (bez obzira što je tri puta selio: iz Tvrdje u Cesarčevu pa u Vlahovićeve ulicu). Od 1955. g. funkcionirao je kao sustavno uređen depo. Studijske zbirke privukle su pažnju ljubitelja tradicijske kulture - posjet je bio dopušten. Istaknula bih dolazak studenata antropogeografije iz Sarajeva s prof. Milenom Filipovićem te studenata etnologije iz Zagreba s prof. Milovanom Gavazzijem, kojima sam organizirala ekskurziju u Baranju.

Kao osječka etnologinja razvijala sam široku suradnju sa seoskim svijetom - kažem to tako jer ih je bilo i starih i mladih, ženskog i muškoga roda - a sama sam

održavala veze s etnologima u zagrebačkim ustanovama, a povremeno i s kolegama iz Novog Sada, Beograda i Prištine. U Etnografski muzej odlazila sam se uputiti u muzejsko poslovanje, a potom i zbog stručnih razgovora. Posjeti "katedri" odveli su me i u aktualna društvena zbivanja pa sam se učlanila u Etnološko društvo Jugoslavije (EDJ), što može donekle objasniti zašto je prvi kongres EDJ održan u Osijeku (1958.). Za tu sam prigodu pripremila veliku i reprezentativnu izložbu vunениh tkanja iz Slavonije i Baranje, uglavnom s posuđenim ponjavama, ćilimima i pregačama.

Ne mogu a da ne spomenem kako me dirnulo što je gotovo nakon 40 godina opet održan veliki sastanak etnologa u Osijeku (1997. g.), znanstveno stručni skup Hrvatskog etnološkog društva. A ondašnju moju aktivnost u Društvu pokazuje i činjenica što sam u jednom mandatu bila izabrana za predsjednicu Ogranka (podružnice EDJ), današnje Hrvatsko etnološko društvo.

10. Suradivali ste i na prikupljanju podataka za Etnološki atlas. Koje ste teme i područja obuhvatili tim istraživanjima, kako ste organizirali taj rad? Zanimljivo je da ste podatke iz Upitnica dali prepisati za Muzej Slavonije.

Suradnja na prikupljanju podataka za Etnološki atlas odnosi se na prvo razdoblje s pokusnom Upitnicom. Projekt EAJ (Etnološki atlas Jugoslavije) vodio je prof. Branimir Bratanić u okviru EDJ, a računao je na našu pomoć u obilasku određenih sela na našem području i bilježenju ispitanih odgovora na pitanja postavljena u Upitnici.

Muzej Slavonije pomogao je ispitivanjem u 86 sela - polovicu lokaliteta obradila je Marijanka Kozmar, koja je 1960./61. bila naš kustos pripravnik, a polovicu ja. Budući da su putni troškovi išli na teret našeg Muzeja, mislila sam da imamo pravo na te podatke te sam odredila da se upišu u veliku "knjigu" (teku), koju nam je dala uprava Muzeja.

11. U etnološkim ste krugovima poznati upravo kao vrstan terenac. Prošli ste veći dio Slavonije, Baranje i Srijema koristeći se raznim prijevoznim sredstvima, a često ste i pješačili. Kako ste se pripremali za teren, kako ste pristupali kazivačima? Često i sama srećem ljude koji rado spominju Zdenku iz Zagreba, gospođu Lechner. S nekim svojim suradnicima s terena u vezi ste i danas. Neka manje ili više slučajna poznanstva često su prerasla u prijateljstva koja su se održala do danas...

Rado sam odlazila na teren, kako obično nazivamo odlaske u sela. A odlazila sam po službenoj dužnosti zbog skupljanja i istraživanja etnografske građe, ali i zbog spoznaje da samo boravkom u selu i druženju s domaćim ljudima mogu upoznati i shvatiti tradicionalni život u njegovoj punoći.

Što se tiče pripreme za teren, rekla bih da se razlikovala od slučaja do slučaja, ali uvijek je na prvom mjestu bilo pronalaženje informacija iz struke i od suradnika, ako sam ih već imala u tom selu ili kraju. Dok ih još nije bilo, krenula sam sama selom i započinjala razgovor u hodu ili ulaskom u kuću tragajući za dobrim sugovornikom. Ne sjećam se da mi se dogodilo da ga nisam našla - ne obazirući se na poneku neljubaznost ili nepovjerenje. A podatke sam uvijek provjeravala, nisam se zadovoljila jednim kazivačem.

Iskusila sam da je najbolji izravni kontakt - bez posrednika pa bio to i netko iz njihova kruga, koji nam je inače potreban da nas upozna tko što ima ili zna. Seljaci žele slobodan razgovor, odgovaraju na pitanja, ali ih i postavljaju, napose ih zanimaju osobni podaci o istraživaču, koji mora najprije saslušati i njihove jadikovke i brige. Prihvatila sam taj način i tako stekla mnogo dobrih znanaca, a s mnogima se i sprijateljila. Osim seljačkoga svijeta među njima je bilo i učiteljica i ljudi drugih profesija. Ne mogu ih nabrajati, sve sam ih navela u svojim objavljenim prilogima, bilo da su izvještaji ili stručni članci. S nekima prijateljujem i danas.

Putovala sam vlakom, autobusom, pješačila sam, a od dolaska u Zagreb (1965.) vozila sam se i autom - ne vlastitim jer ga nikad nisam imala. Znam da je najzanimljivije pješačenje te ću spomenuti samo neka: 4 km od željezničke stanice Dalj do Aljmaša, oko 2 km Beli Manastir - Branjin Vrh, 4 km Petlovac - Luč, oko 2 km Sibinj - Gornji Andrijevc i sl. Čini mi se da bih opravdano ta pješačenja mogla ubrojiti u pripremu za teren jer sam u hodu do pojedinog lokaliteta (sela) bila zaokupljena sadržajem zadatka, a u povratku isto toliko kilometara o rezultatima koje sam postigla i koje nosim. Gotovo i ne pretjerujem kad kažem da sam polovicu etnomaterijala donijela na svojim leđima ili u svojim rukama.

12. U Muzeju Slavonije ste radili od 1951. do 1965. godine. Kako ocjenjujete svoj rad u nepunih četrnaest godina provedenih u toj ustanovi? Što smatrate svojim uspjehom u stručnom radu?

Mislim da je najveći uspjeh moga rada u osječkom muzeju u uspješnom svladavanju muzejskog i stručnog posla. Narodski bi se reklo: ispekla sam zanat. A taj "zanat" - etnografski posao postao mi je i hobi i donosio mi puno radosti i zadovoljstva, a, naravno, i teških trenutaka. Osjećam da sam nagrađena što sam došla raditi u Osijek.

U veći uspjeh ubrajam:

a) istraživanje i obradu tema iz Baranje. Već sam navela priloge o narodnoj nošnji, a njima valja dodati: "Buše - pokladni običaj baranjskih Hrvata", objavljen u *Etnološkim prilogima 1*, Zbornik sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1978.

b) otkriće triju važnih lončarskih lokaliteta s trima različitim tehnikama: modeliranjem, ručnim kolom i nožnim kolom. Prilozi su objavljeni: u *Osječkom zborniku*, VIII., 1962. g. Proizvodnja pokljuka u Požeškom Novom Selu, a u *Osječkom zborniku IX.-X.*, 1965. g. Lončarstvo u Feričancima.

Prilog o golobrdskim lončarima nalazi se u *Vjesniku Muzeja Požeške kotline 1*. i u monografiji: *Požega 1227-1977* pod naslovom Seljačko lončarstvo, Požega 1977.

c) nabavu šarane tikvice iz 1734 g. objavljeno u *Osječkom zborniku V.*, 1956. da pobudi istraživanje o njoj kao vrijednoj akviziciji.

d) suradnju s većinom slavonskih muzejskih ustanova, koja se je sastojala u konzultacijama ili pomoći u radu.

U Muzeju Brodskog posavlja u Slavonskom Brodu bila sam autorica tadašnjeg stalnog postava etnografskog materijala. Likovno rješenje ostvario je akademski slikar Edo Kovačević.

Kao članica osječke podružnice Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske 1957. sam uredila likovno lijepu brošuru: "Muzeji Slavonije", vodič kroz postojeće muzeje i zbirke. Bilo je jedanaest ustanova. Brošuru je likovno opremio akademski slikar Vlado Udatny.

e) Utemeljenje, osnivanje Etnografskog odjela Muzeja Slavonije - prvi je i najvažniji zadatak moje službe u Osijeku. Zbirke su vezane uz teme: zemljoradnju, tekstilno rukotvorstvo, narodne nošnje, vunene i kožne proizvode, pokućstvo, drvorezbarstvo, lončarstvo, tikvičarstvo; bilo je i nekoliko manjih zbirki (npr. uskrasnih šarenih jaja) i raznovrsnih predmeta. Odjel je imao uredsku prostoriju s priručnom bibliotekom, započetom fototekom i kataloškom obradom. Svi su predmeti bili iscrpno uvedeni u Knjigu ulaza te obilježeni trajnim ili privremenim podatkom tj. oznakom.

13. Novo razdoblje u vašem životu i u radu započinje 1965. godine dolaskom u Zagreb i u Etnografski muzej. Slavonija i dalje ostaje područje vaših istraživanja. Između ostalog, surađujete sa slavonskim muzejima koji su u međuvremenu utemeljeni, a neki su se od njih mogli i službeno registrirati upravo zahvaljujući vašim istraživanjima i studijama (primjerice Zavičajni muzej u Našicama, Jurković, 1976.).

S Muzejom Slavonije sporazumno sam prekinula radni odnos u Osijeku i kao viši kustos došla 1965. g. u Etnografski muzej u Zagrebu (na osnovi natječaja).

Ne znam da li bih taj prijelaz nazvala novim razdobljem, radije bih ga nazvala nastavkom rada jer mi je i tu povjereno područje Slavonije, Baranje i Srijema.

Zato ću slijedom odgovora na prijašnje pitanje najprije spomenuti daljnju suradnju s onim muzejima koji su me pozvali, a Etnografski muzej odobrio, jer je kao republička ustanova uvijek bio pripravan pružiti zatraženu pomoć.

S muzealcima sam u Požegi priredila dvije izložbe: *Narodne nošnje Požeškog kraja* (1977.) i *Golobrdaska lončarija* (1978.), obje popraćene kataloškom preklopticom. U Gradskom muzeju Vukovar dodali smo u stalni postav etnografsku zbirku - autorica sam koncepcije. Na izložbi *Slavonski zlatovez* radila sam sa splitskim etnologinjama na materijalu iz fundusa Etnografskoga muzeja u Splitu (Katalog, 1977.).

Ne znam za podatak o registriranju Zavičajnog muzeja u Našicama (1976.) - kako kažete, ali drago mi je da je pomoglo moje istraživanje, vjerujem da se odnosi na lončarstvo u Feričancima. Sjećam se da sam priskočila u pomoć našičkom muzeju za izložbu keramike (1978.).

Suradnja uvijek donosi i obostranu korist. U materijalnom pogledu Etnografski se muzej u ovim slučajevima obogatio darovanim lončarskim proizvodima požeškog i našičkog kraja.

Kad smo već kod keramike, navest ću da sam 1973. ostvarila izložbu *Lončarstvo Hrvatskog zagorja* s primjercima koji se čuvaju u Etnografskom muzeju u Zagrebu (bili su pohranjeni u depou). Podatke za katalog priredila je kolegica Mirjana Randić. Izložba je održana u Zagrebu, Brdovcu i Gornjoj Stubici (Galerija Lotrščak, Muzej Brdovec, Muzej seljačkih buna).

14. Suradnja na raznim smotrama folkloru također je dio vašeg stručnog rada. Đakovačkim vezovima ste sugerirali kako osmisliti izbor za najljepšu djevojku i snašu? Nižu se Vinkovci, Stari Mikanovci... Suradivali ste i s Međunarodnom smotrom folkloru u Zagrebu.

Industrijalizacija nakon Drugoga svjetskog rata i drukčije shvaćanje života izazvalo je vidljive promjene u našim selima. Činjenica da se gubila tradicijska kultura - a da nije zabilježena ni dokumentirana - pokrenula je muzealce na skupljanje etnografske građe i njezino prezentiranje, a stručnjake za pjesmu i ples na organiziranje smotri folkloru. Kako su i turistička društva našla u njima svoj interes, nicali su smotre i bila je potrebna suradnja sa stručnjacima. U Slavoniji su već 1966. i 1967. organizirane: Vinkovačke jeseni i Đakovački vezovi.

U pripremama za smotru u Vinkovcima sudjelovala sam u obilasku sela i ugovaranju programa u ekipi su bili: dr. Jelka Radauš, akademik Vanja Radauš, Slavko Janković i Mirko Meštović. Tada sam za vinkovačke novine napisala članak *Tuđe poštuju, a svojim se diči*, koji je ponovljen u publikaciji *10. Vinkovačke jeseni 75* pod naslovom *Smotra folkloru*.

U Đakovu je uz smotru bila zamišljena Revija narodnih nošnji Slavonije i Baranje, pa je u prigodnoj knjižici *Đakovački vezovi*, 1967. objavljeno: "Reviju vodi prof. Zdenka Lechner, viši kustos Etnografskog muzeja u Zagrebu". To me primoralo da riješim problem i opravdam stručnu suradnju u priredbi u kojoj se birala miss, najljepša djevojka i snaša u nošnji. Isto je bilo i u Starim Mikanovcima 1968. na priredbi nazvanoj *Mladost i ljepota Slavonije*. Rješenje sam našla u zahtjevu da kandidatkinje u narodnoj nošnji pred stručnjakom pokažu znanje o odjeći ili običaju koji prezentiraju. Više sam o tome referirala na XXIII. Kongresu Saveza udruženja folklorista, Slavonski Brod 1976. (tiskano u *Radu*, Zagreb, 1981., Dvije slavonske folklorne priredbe u funkciji tradicijske predaje). Prilog s istom tematikom objavljen je u monografiji *Đakovo i đakovački vezovi*, 1986. pod naslovom *Velika povelja umjetničkog duha*.

U Međunarodnoj smotri folkloru bila sam članica stručnog odbora. Pripadala sam dijelu članstva koje je moralo bdjeti nad ispravnošću odijevanja i predstavljanja narodne nošnje. Sudjelovala sam sve do 1989. g. (te sam godine pripremila i skupinu iz Batinske u Podravini).

Da, možda bi još trebalo reći da je biblioteka Smotre folkloru 1970. objavila moj tekst *Zlatovez u Slavoniji*, a 1973. katalog izložbe *Vunene pokrivke* održane u Etnografskom muzeju u Zagrebu.

15. U zidnim kalendarima u kojima ste obradili sve važnije teme iz tradicijskog života u Slavoniji, Baranji i Srijemu. Izrada tih kalendara čini se jednostavnom i lakom, ali pažljivijim čitanjem uvodnih tekstova i promatranjem fotografija uočava se stručnost, iskustvo i ozbiljnost kojom ste pristupali obradi tema. Jeste li imali uzor, kako ste došli na ideju za njihovu izradu? Kako je tekao rad na pripremi kalendara: osim stručnih istraživanja trebalo je provesti i praktične pripreme na terenu, a vjerojatno i "režirati" pojedine scene.

Zidni kalendari s ilustracijama etnografskog sadržaja poseban su opus koji me je zaokupljao kada sam već bila u mirovini - od 1977. do 1989. Samo sam dva pripremila za službovanja, ali i njih sam radila u svoje slobodno vrijeme, a ne po službenoj dužnosti.

Vodila me misao da treba zabilježiti i makar slikovno dokumentirati ono što nestaje iz tradicionalnog života.

Do ostvarenja je došlo zaslugom dr. Damira Klasičeka, kojemu je fotografiranje bilo najmilija zabava a ne zanimanje. Naš susret i poznanstvo doveli su do suradnje jer je i njemu bilo blisko etnografsko razmišljanje. Najprije smo snimali samo zbog dokumenta, bez namjene za ovu ili onu svrhu, međutim stjecajem okolnosti i angažmanom Turističkog društva Vinkovci i tajnika Gрге Matakovića, dipl. pravnika, izradili smo niz zidnih kalendara kojima su izdavači Turističko društvo Vinkovci i Turistkomerc Zagreb.

Nastojala sam da svaki kalendar sa svojih 12 listova reprodukcija u boji, veličine oko 30 cm, donese zaokruženu cjelinu. Ako tema nije zahtijevala drukčije, nastojala sam da budu obuhvaćena sela različitih etnografskih jedinica na području sjeveroistočne Hrvatske.

Navodim teme: običaji, seljački poslovi u prošlosti (izdan u dvije varijante, tj. dva kalendara: sa snimkama iz sela vinkovačkog kraja; iz ostalih sela u Slavoniji i Baranji); stare seljačke zgrade; od lana do platna; narodni nakit; narodna glazbala; svadba u prošlosti; tradicijska domaća radinost; narodno ruho zlatom vezeno i šaranje tikvica.

Moj se udjel u poslu sastojao u predlaganju teme i njezinoj obradi, u organiziranju ljudi na terenu i pronalaženju odgovarajućih objekata, ali i u sudjelovanju pri fotografiranju - nekoj vrsti režije. Ako nisam sama radila u selu, uredniku sam dostavljala razrađen scenarij. Za svaki sam kalendar napisala uvodni tekst i opise. Iznimka je kalendar za 1975., kojemu se ne navodi tema, a prikazuje narodne običaje. Opisi slika su moji, a uvodnik je napravio izdavač.

Usprkos nekim pogreškama ti su kalendari danas dragocjena dokumentarna slikovnica o nekadašnjem životu u selima i dokaz da je selo bilo riznica tradicionalnih kulturnih vrednota.

16. *Obradivali ste različite teme, spomenut ću važnije: lončarstvo, tekstilno rukotvorstvo i odijevanje, godišnji običaji (kraljice - ljelje, buše). Što ste radije istraživali, jeste li imali više sklonosti prema nekim temama?*

I sami ste nabrojili važnije teme kojima sam se bavila, dakle preostaje mi da određenije kažem gdje se mogu naći ti prilozi - bez ponavljanja navedenih.

a) Lončarstvu bih dodala rad na stalnoj postavi Etnografskog muzeja u Zagrebu /1972./ Razvrstala sam ga prema tehnološkom postupku, a ne po kriteriju velikih etnografskih zona /područja/.

b) Tekstilno rukotvorstvo sam obradila i u požeškom kraju, objavljeno je u monografiji *Požega 1227-1977*. O tkaljama na sjeveroistoku Hrvatske pisano je u *Etnološkoj tribini* u posebnom izdanju *Žena u seoskoj kulturi Panonije*, 1982. *Domaća tkanja i slinge* pokazala je izložba u Gradskom muzeju Vukovar, 1982 g. (katalog).

c) O ženskoj slavonskoj narodnoj nošnji (Slavonski narodni kalendar, Slavonski Brod, 1969.) donosi se pregled tipova te nošnje, što pobija rašireno mišljenje da je slavonska nošnja jednaka u cijeloj regiji. U osječkom muzeju sam priredila izložbu s trideset varijanti nošnje (katalog: *Narodna nošnja i namještaj slavonskih i baranjskih sela*, Osijek, 1961.).

Za stalni postav zagrebačkog etnografskog muzeja opremila sam šesnaest lutki u nošnje Slavonije, Baranje i Srijema ili u narodne nošnje sjeveroistočne Hrvatske - kako sam naglašavala naziv za to područje, što je vidljivo u naslovima i uvodnicima zidnih kalendara.

U zbornicima i monografijama osvijetlila sam nošnje jednog sela, ili zajednice sela u određenom kraju: Napomene uz narodnu nošnju Donje Podravine u *Osječkom zborniku XIII.*, 1971. i Rubine Šokica iz Gorjana u Slavoniji u *Etnološkim istraživanjima* 1, Etnografski muzej, Zagreb, 1981.

Sljedeći prilozi prikazuju žensku i mušku odjeću u monografijama posvećenima jednom mjestu. To su: Oriovac, 1971.; Požega, 1977.; Pakrac, 1978.; Bogdanovci, 1980.; Vukovar, 1994. (Slike iz narodnog života hrvatskog seljaštva vukovarskog kraja u monografiji *Vukovar vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, Zagreb, 1994.).

Pitate što radije istražujem: svaka me tema zanimala, ali bliža mi je materijalna kultura. Svoj sam radni vijek provela kao muzealka koja je vrlo rado tražila, skupljala i čuvala etnografsku građu, predmete svih vrsta materijala koji nešto kazuju o tradicionalnoj kulturi. Pohranjivala sam ih u osječki ili zagrebački muzej.

Međutim, kad su me urednici spomenutih monografskih zbornika (publikacija) pozvali na suradnju, odazivala sam se i obradila navedene teme misleći da je i to moja dužnost, ali i doprinos etnografskoj struci i etnološkoj znanosti.

17. Napokon, temeljitije bavljenje lončarstvom i ukrašavanjem tikvica rezultiralo je objavljivanjem više radova, ali su iz te teme proizašla i dva etnološka filma u suradnji s Etnološkim zavodom, Milovanom Gavazzijem i Andrijom Stojanovićem.

Zadovoljna sam što su neka moja istraživanja i rezultati urodili i filmskom dokumentacijom. Etnološki zavod Sveučilišta u Zagrebu posjeduje dva filma na 16 mm vrpci. Etnološki film o pokljukama nastao je ponudom prof. Milovana Gavazzija da snimi tu osebujnu lončarsku tehniku godine 1962., kad sam već završila ispitivanja i pripremala prilog za *Osječki zbornik VIII.*, a mogla sam organizirati izradu pokljuka u Požeškom Novom Selu, jer je moj osamdesetpetogodišnji kazivač pristao, iako je proizvodnja prekinuta Drugim svjetskim ratom.

Etnološki film o šaranju tikvica plod je suradnje Etnografskog muzeja u Zagrebu i Etnološkog zavoda Sveučilišta. Zato obje ustanove imaju filmski dokument o ukrašavanju tj. "šaranju šatvoserom" tikvica u selu Gradište kraj Županje. Godine 1971. film je snimio Andrija Stojanović, dipl. etnolog, a scenarij, koji prikazuje poslove od ubiranja tikvica s vriježa do svih postupaka u ornamentiranju pripremila je Zdenka Lechner u suradnji sa snašom Martom Dretvić, koja je sudjelovala u organizaciji i šarala tikvice.

O tikvicama sam pisala u nekoliko navrata jer je valjalo zabilježiti nove spoznaje - pa i to da su se u taj "muški" posao uvrstile i žene.

Najjači izazov svakako je bila tikvica iz 1734. godine, za koju sam konačno mogla potvrditi da pripada radu hrvatskih šarača, a i da su najstarije tikvice imale "šaru" scenskog sadržaja.

Izlaganje o šaranju tikvica održala sam u Županji, a tiskano je u *Etnološkoj tribini* 4-5, Zagreb, 1983. pod naslovom *Šaranje tikvica u Županjskom kraju*.

18. *Odlaskom u mirovinu 1977. godine ne prestajete raditi. Iako više niste "u struci", radite "za struku": objavljujete više članaka i stručnih radova u različitim izdanjima, radite na kalendarima, surađujete, nekad manje, nekad više s mlađim kolegama, često savjetima...*

U zvanju muzejske savjetnice umirovljena sam 31. XII. 1976., ali zanimanje i rad na etnografskom polju nisu prestali. Radila sam sve do 1994. intenzitetom primjerenom mojoj životnoj dobi i zdravstvenom stanju. To se vidi i po navedenim priložima. Međutim, ima i onih koje nisam spomenula jer se ne uklapaju ni u jednu naznačenu temu, recimo o paprenjacima, koji se peku u Vrbovi i okolici (*Etnološka tribina*, 8, 1985.) ili o vađenju meda iz stabala u šumi, što ilustrira i tumači narodnu izreku Sikira mu pala u med (*Pčela*, organ Pčelarskog saveza 1, Zagreb, 1980.).

Na kraju, što nikako ne znači na posljednjem mjestu, napominjem susrete i razgovore s mlađim i mladim kolegicama i kolegama (ponekim još i studentima) o stručnoj djelatnosti, napose u muzejskim ustanovama. Osobito mi je bilo drago kad sam im mogla pomoći podatkom, savjetom, knjigom... Nisam prekinula veze ni s nekim suradnicima iz sela. S njima se dopisujem ili mi dolaze u posjete. Posebno sam prigrlila prognanike, sada već povratnike iz hrvatskog Podunavlja.